

ULPIA NOVIOMAGUS 6

Gemeentelijk archeologisch onderzoek in Nijmegen

Uitgave van het Bureau Archeologie

oktober 1996

ARCHEOLOGISCH KARTERINGSONDERZOEK IN HET 'LAND VAN DE BATAVEN'

Het zeer rijke archeologische bodemarchief van de stad Nijmegen geniet landelijke bekendheid. Dat ook het toekomstige stadsgebied aan de overzijde van de Waal vanuit oudheidkundig oogpunt buitengewoon belangrijk is, kan na de eerste archeologische onderzoeken in het voorbereidingstraject van de Waalsprong worden vastgesteld. In het deel van de Over-Betuwe dat binnenkort officieel tot het grondgebied van de gemeente Nijmegen behoort, zijn onlangs door de Stichting Regionaal Archeologisch Archiveringsproject (RAAP) talrijke overblijfselen uit de prehistorische en historische tijden ontdekt.

Met het oog op het rijke verleden van het 'Land over de Waal' heeft de Gemeente Nijmegen opdracht gegeven aan de Stichting RAAP voor een groot-schalige, archeologische kartering van het plangebied. Het doel hiervan is het zo volledig mogelijk in kaart brengen van de hier aanwezige archeologische vindplaatsen om daarmee in de verdere planvorming rekening te kunnen houden. Zo kan worden voorkomen dat door graafwerkzaamheden ten behoeve van de woningbouw een groot deel van de bewoningsgeschiedenis van het Waalspronggebied, in de vorm van oude nederzettingen, ongemerkt verloren gaat. Vroegtijdig karteringsonderzoek biedt de mogelijkheid om archeologische vindplaatsen voorafgaand aan de bouwwerkzaamheden verantwoord te onderzoeken of zelfs te beschermen. De gemeente speelt hiermee bovendien in op de huidige visie van de overheid dat de cultuurhistorische waarden van een omvangrijk landelijk gebied niet geheel verloren mogen gaan bij een grootschalige herinrichting.

BOORONDERZOEK

Een aantal archeologische vindplaatsen in het 'Land over de Waal' is reeds langer bekend, zoals de welhaast legendarische vesting 'Knodsenburg' bij Lent. Het gaat hierbij hoofdzakelijk om vindplaatsen uit de Romeinse tijd en de Middeleeuwen. De oorzaak hiervan is dat veel vindplaat-

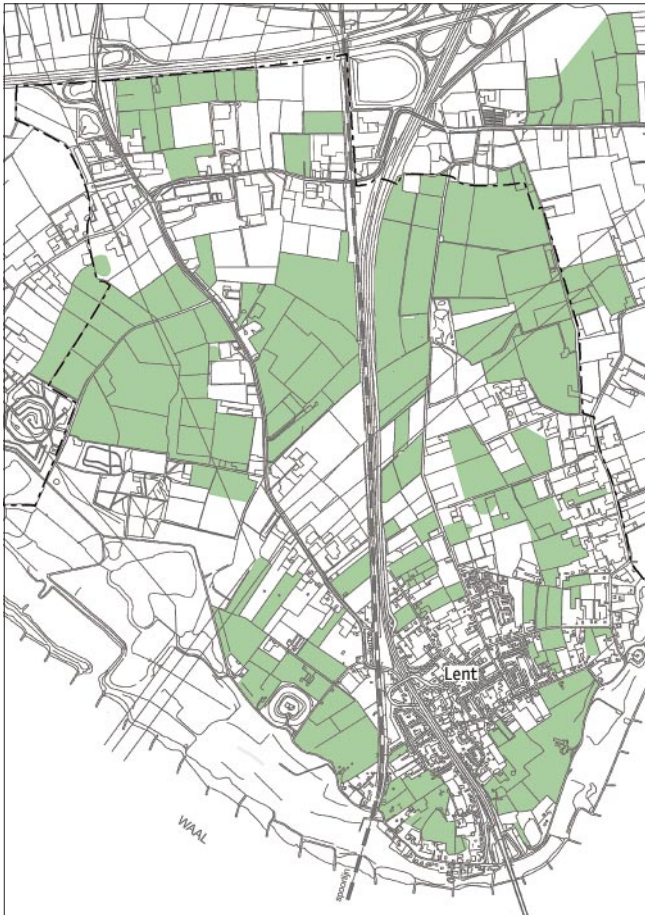

Archeologisch booronderzoek in de Over-Betuwe.

sen uit deze periode door oppervlaktevondsten opgespoord kunnen worden. Dit in tegenstelling tot de meeste prehistorische vindplaatsen in de Betuwe die als gevolg van talrijke overstromingen vaak door een dikke laag klei zijn afgedekt. Dit verklaart waarom tot enkele

PREHISTORIE

Door recente onderzoeken mag onze kennis met betrekking tot de vroege prehistorie in de Betuwe dan wel duidelijk zijn toegenomen, over de bewoners van dit gebied in de steentijd en bronstijd (tot ca. 800 v.Chr.) is nauwelijks iets bekend. In dit licht zijn de jongste ontdekkingen in het 'Land over de Waal' van groot belang. Op enkele terreinen in dit gebied zijn door de

Reeds gekarteerde gebieden (groen) in het 'Land over de Waal.' (stand juni 2000)

decennia geleden nog verondersteld werd dat de Betuwe voor de 'komst van de Bataven' niet of nauwelijks bewoond was. Sinds kort is gebleken dat door middel van systematisch booronderzoek in het rivierengebied prehistorische nederzettingsterreinen met een hoge ouderdom kunnen worden opgespoord.

Een belangrijk deel van het archeologisch karteringsonderzoek waartoe de Gemeente Nijmegen opdracht heeft gegeven, is dan ook gebaseerd op grondboringen. De boringen worden in een vast meetsysteem uitgevoerd, waarmee grote gebieden systematisch worden onderzocht. Hierbij worden niet alleen bodemlagen met archeologische resten geregistreerd, maar tevens de geologische situaties bestudeerd. Daarnaast worden op grote schaal oppervlaktekarteringen verricht. Deze bestaan uit het optekenen van landschappelijke kenmerken en het gericht zoeken naar oppervlaktevondsten zoals aardewerkscherven en botmateriaal.

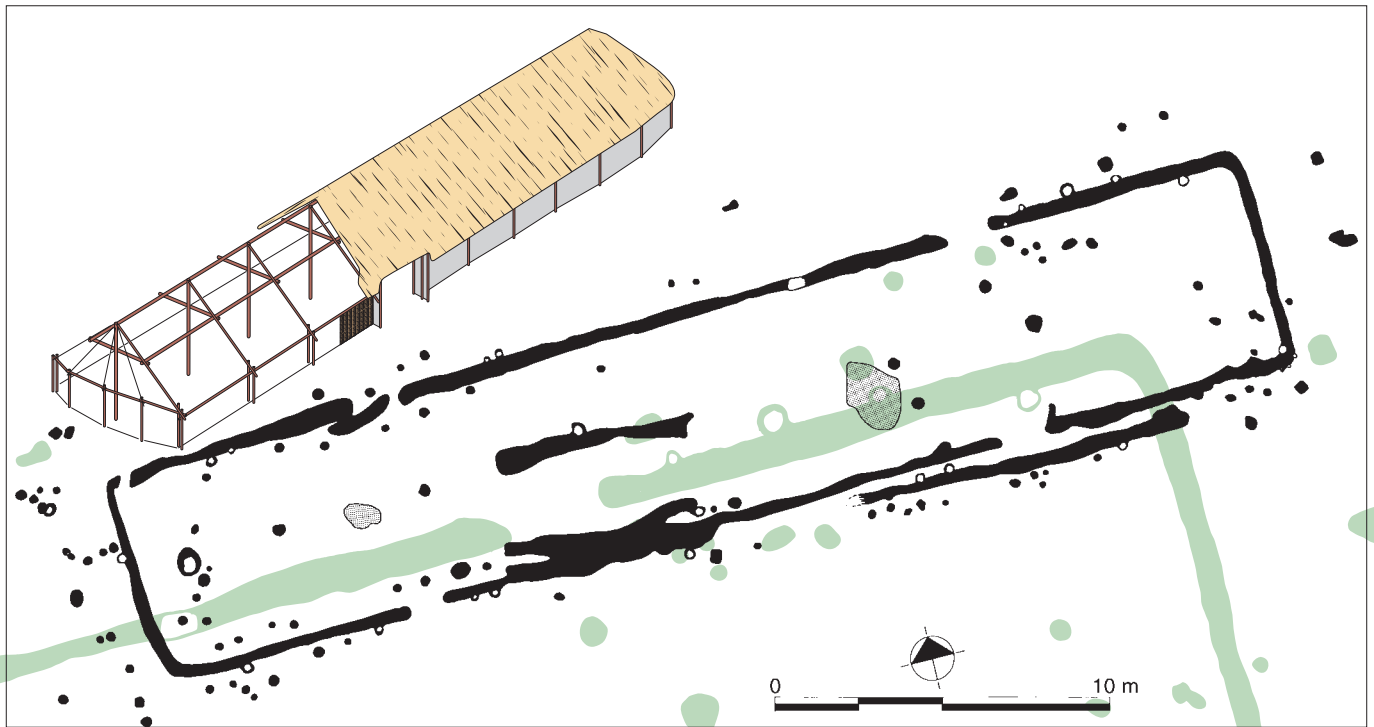

Spinsteentjes. Gebruikt bij het spinnen van wol. Schaal 1:1.

Stichting RAAP door middel van grondboringen resten aangetroffen van nederzettingen uit de steentijd. Het gaat om een aaneenschakeling van vindplaatsen ten westen van Ressen. De ouderdom van een deel van de aangeboorde archeologische resten is onlangs door het Centrum voor Isotopen Onderzoek van de Rijksuniversiteit Groningen vastgesteld op 7000 jaar. Daarmee betreft het de oudst bekende woonlocaties van de Over-Betuwe. Tot voor kort waren in de Betuwe alleen losse vondsten uit de periode voorafgaand aan het Neolithicum (voor ca. 5000 v.Chr.) bekend zonder een duidelijke context van bewoningssporen. De 7000 jaar oude bewonings-

Pijlpunten van vuursteen uit het 'Land over de Waal.' Een bewijs van menselijke activiteiten in de steentijd.

resten die nu op circa twee meter diepte zijn aangeboord, zijn voor de vroege prehistorie van het gebied van grote betekenis. Doordat de resten zo diep liggen, zijn ze tot op heden goed bewaard gebleven. Tijdens het archeologisch booronderzoek werden op de betreffende plaatsen, naast bewerkt vuursteen, tevens verkoolden plantenresten, vele stukjes bot en zelfs rode oker, een soort prehistorische verfstof, aangetroffen. De vindplaatsen vormen derhalve een rijke bron van oudheidkundige gegevens, op basis waarvan het eerste hoofdstuk van de bewoningsgeschiedenis van de Over-Betuwe herzien kan worden.

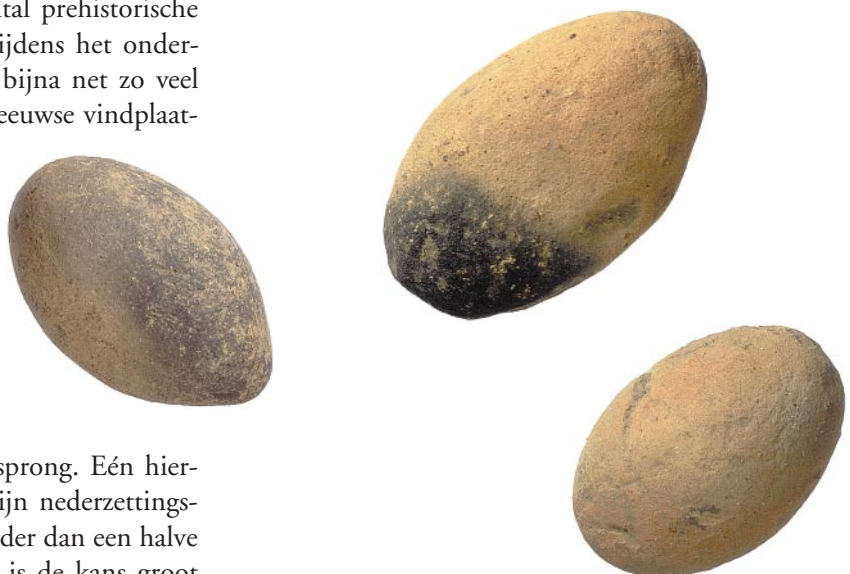
WOONGEBIED

Niet alleen de hoge ouderdom van sommige nederzettingen, maar ook het grote aantal prehistorische nederzettingsterreinen is opvallend. Tijdens het onderzoek in het 'Land over de Waal' zijn bijna net zo veel prehistorische als Romeinse en middeleeuwse vindplaatsen ontdekt. Er zijn prehistorische nederzettingen uit het Mesolithicum (midden-steentijd), het Neolithicum, de bronstijd en de ijzertijd in kaart gebracht. Rond het begin van onze jaartelling gaat de ijzertijd over in de Romeinse tijd en eindigt de prehistorie. Achttien vindplaatsen in het gebied zijn geheel of gedeeltelijk van Romeinse oorsprong. Eén hiervan betreft een grafveld. De overige zijn nederzettingsterreinen in omvang variërend van minder dan een halve tot meer dan drie hectare. Bovendien is de kans groot dat in de directe omgeving van de nederzettingenresten nog grafvelden worden aangetroffen. Vergelijken met het

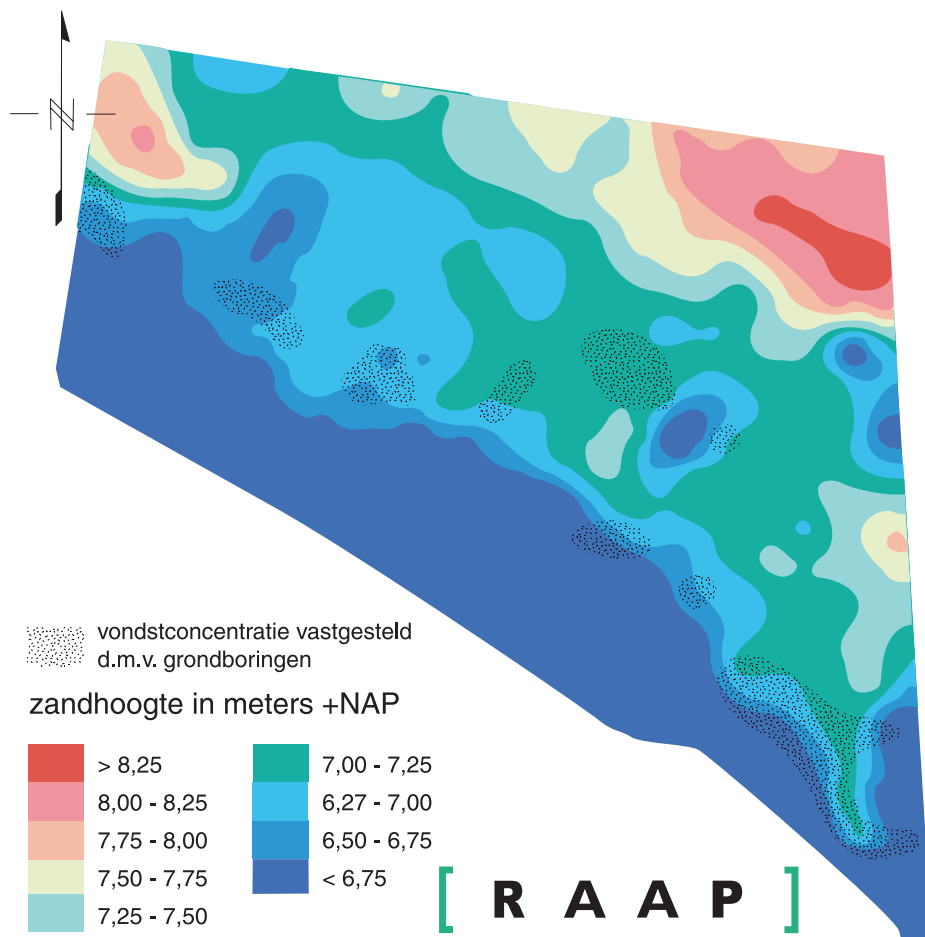
Plattegrond van een grote, tweeschepige inheems-Romeinse boerderij, opgegraven op een van de bij Oosterhout in kaart gebrachte vindplaatsen. Lengte ca. 36 meter.

aantal prehistorische en Romeinse vindplaatsen dat gelokaliseerd is, heeft het onderzoek relatief weinig middeleeuwse vindplaatsen opgeleverd. Waarschijnlijk bevinden de sporen van met name laat-middeleeuwse bewoning zich in veel gevallen onder de huidige bebouwing.

Nu het Nijmeegse 'Land over de Waal' voor ongeveer de helft (300 hectare) archeologisch gekarteerd is, zijn er vijftig vindplaatsen bekend. Dit is bijna het tien-

Slingerkogels. Projectielen van gebakken klei. Schaal 1:1.

Bewoningsresten uit de midden-steen-tijd bij Ressen op een diepgelegen zandrug uit de ijstijd.

voudige van het aantal waarmee gestart werd. Verwacht wordt dat bij de voortzetting van het karteringsonderzoek dit aantal verder zal toenemen. Het 'Land over de Waal' is in ieder geval een van de rijkste archeologische gebieden van Nederland gebleken. De relatief zandige kleigronden van het gebied tussen Lent, Oosterhout, Elst en Bemmelen vormden klaarblijkelijk duizenden jaren lang een aantrekkelijk woongebied.

OPGRAVINGEN

Wanneer alle gegevens van de archeologische kartering door de Stichting RAAP verwerkt zijn, kan er een zeer gedetailleerde vindplaatsenkaart van het 'Land over de Waal' vervaardigd worden. Deze kaart zal een goede indruk geven van het landschap en de bewoning in het gebied vanaf de steentijd tot en met de late middeleeuwen. Aan de hand hiervan kunnen beslissingen worden genomen om belangrijke vindplaatsen te beschermen, eventueel door de plannen op bepaalde punten aan te passen. Zo zal een aantal vindplaatsen in de geplande groenstroken komen te liggen en daarmee worden beschermd. Als laatste mogelijkheid zullen vindplaatsen waarvoor geen effectieve bescherming mogelijk is, door middel van opgravingen worden onderzocht.

VAN BOETZELAERSTRAAT

De opgraving bij Oosterhout geeft een eerste indruk van de rijkdom aan grondsporen die de komende jaren in het 'Land over de Waal' verwacht kan worden.

Wat dat betreft vormen de eerste resultaten een belangrijke aanvulling op de karteringen die door de Stichting RAAP werden uitgevoerd.

Colofon

Uitgave:

Directie Grondgebied,
Afd. Stadsontwikkeling,
Bureau Archeologie.
Postbus 9105
6500 HG NIJMEGEN
tel. (024) 329 21 24
329 94 31

Tekst: Adam Haarhuis,
(Stichting RAAP).

Foto's: Rob Mols, (Bureau Archeologie).

Tekeningen: André Simons
(Bureau Archeologie): boerderij,
Stichting RAAP

Layout: Peter Boer, Rob Mols.